

Korporacje transnarodowe a ochrona praw człowieka

Wstęp

Aby prawa jednostki były respektowane, o ochronie praw człowieka należy myśleć wielopłaszczyznowo, nie tylko w kontekście działań władz państwowych, czy współpracy państw na arenie międzynarodowej, ale przez pryzmat praktyk innych podmiotów, takich jak na przykład korporacje transnarodowe, które w dość znacznej mierze mogą przyczyniać się zarówno do tworzenia, jak i zapewniania standardu ochrony praw jednostki [Ratner, 2002]. Takie postrzeganie zjawiska jest szczególnie pożądane we współczesnych czasach, właśnie teraz, kiedy realia gospodarcze przynoszą nowe wyzwania. Stawia je przede wszystkim globalizacja, dzięki której korporacje transnarodowe zyskały w wielu dziedzinach dość szerokie kompetencje do działania w sferze prawa krajowego jak i międzynarodowego.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie w jaki sposób społeczność międzynarodowa podejmuje działania na rzecz zaangażowania korporacji transnarodowych w faktyczną ochronę praw człowieka. Zapewnienie, obok państw, skutecznego współdziałania korporacji w realizacji ochrony praw jednostki, jest przede wszystkim dużym wyzwaniem organizacji międzynarodowych rządowych tj. Organizacji Narodów Zjednoczonych, Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, Międzynarodowej Organizacji Pracy czy Unii Europejskiej. W artykule podjęto próbę zwrócenia uwagi na fakt niekompletności i małej skuteczności działań państw, w tworzeniu prawnie wiążącego standardu angażującego korporacje transnarodowe w przestrzeganie praw człowieka w ich działalności gospodarczej. Wynikiem tego jest brak powszechnie przyjętego i prawnie wiążącego instrumentu prawa międzynarodowego, który by takie kwestie regulował. Z drugiej strony, wskazuje się, iż podejmowana aktywność w tym zakresie pozwala wnioskować, iż rozwój zagadnienia ochrony praw jednostki przez korporacje transnarodowe, w praktyce organizacji międzynarodowych rządowych jest pozytywny. Perspektywiczne pozwala sądzić, że dojdzie do uchwalenia odpowied-

---

* Dr, Katedra Prawa Międzynarodowego, Wydział Prawa, Uniwersytet w Białymstoku, wronska@uwb.edu.pl, ul. Mickiewicza 1, 15-213 Białystok.

nich w tym zakresie prawnie wiążących zobowiązań międzynarodowych.

Realizacja wyzwań z tym związanych będzie możliwa jeśli wszystkie strony, zarówno państwa, jak i korporacje transnarodowe wykażą rzeczywiste zaangażowanie oraz przyjmą wolę postrzegania praw i wolności jednostki we współczesnym świecie jako jeden z głównych priorytetów swojej działalności.

W badaniach posłużono się metodą analizy literatury, licznych dokumentów międzynarodowych, zarówno wiążących jak i prawnie niewiążących. Przystępując do badań, ale przede wszystkim przed ich rozpoczęciem, należało ustalić stan wiedzy i praktyki organizacji międzynarodowych rządowych, dotyczącej działalności korporacji międzynarodowych w kontekście przestrzegania praw człowieka, przede wszystkim z punktu widzenia międzynarodowego prawa praw człowieka. Publikacje naukowe i dokumenty międzynarodowe, analizy działań organizacji międzynarodowych rządowych na temat, przyczyny, formy oraz skala potrzeb w zakresie przestrzegania praw człowieka przez korporacje międzynarodowe, stanowiły materiał wyjściowy do postawienia hipotez badawczych, jak również utwierdziły autorkę w przekonaniu o potrzebie przeprowadzenia badań.

1. „Przedsiębiorczość społeczna” i „przedsiębiorstwo jako obywatel” – współczesne formy oddziaływania praw człowieka w świecie biznesu

Jednym z celów współczesnej ochrony praw człowieka jest zaangażowanie świata biznesu w aktywność na rzecz ochrony praw jednostki [Bantekas, 2004], [Deva, 2003]. Od końca XX wieku w wielu państwach zmniejsza się społeczne przyzwolenie na taką działalność przedsiębiorstw, która może stanowić zagrożenie dla pomyślności mieszkańców, a nacisk opinii publicznej, czasem wyrażany w postaci gwałtownych protestów, staje się coraz skuteczniejszy. To klienci zaczęli interesować się tym, jak przedsiębiorstwo, którego produkty lub usługi kupują, traktuje swoich pracowników, dostawców, czy wywiera szkodliwy wpływ na środowisko przyrodnicze, czy uczestniczy w praktykach korupcyjnych, jakie wynagrodzenia płaci swoim menadżerom, itp. Przedsiębiorstwa, które nie chcą traktować tej presji społecznej poważnie, zmniejszają swoje szanse na długotrwały rozwój [Rok, 2004, s. 9].

W tym kontekście pojawiło się współcześnie pojęcie „przedsiębiorczości społecznej” oraz „przedsiębiorstwa jako obywatela”. Przedsiębiorczość społeczna jest to forma działania sytuująca się na pograniczu dwóch sektorów: biznesu i organizacji pozarządowych, łącząca różne ich elementy w dążeniu do celu, którym jest poprawa sytuacji społecznej. Przedsiębiorca społeczny jest osobą, która wykorzystując podejście biznesowe, planowanie, innowacyjność, kreatywność i nowe technologie stara się rozwiązywać problemy społeczne. Natomiast przedsiębiorstwo jako obywatel to nowa wizja działania przedsiębiorstwa, zgodnie z którą odpowiedzialność wobec społeczności, w której działa dane przedsiębiorstwo jest równie istotna jak odpowiedzialność finansowa wobec akcjonariuszy i właścicieli. Taki sposób prowadzenia biznesu jest związany z określeniem na nowo społecznego „przyzwolenia na działanie” (licence to operate), które obejmuje prawa i obowiązki [Rok, 2004, s. 70].

Globalizacja ekonomiczna w znaczący sposób zmieniła otoczenie instytucjonalne i regulacyjne, w którym działają przedsiębiorstwa. Umiejdzynarodowienie biznesu spowodowało rosnący rozłam pomiędzy zdolnościami operacyjnymi korporacji wielonarodowych a możliwościami regulacyjnymi państw. Jednocześnie prywatyzacja funkcji państwowych przeniosła władzę i odpowiedzialność z instytucji rządowych na rynek. Te wydarzenia mają istotny wpływ na międzynarodowe i krajowe ramy prawne, które regulują kontakty pomiędzy państwami, przedsiębiorstwami, organizacjami społeczeństwa obywatelskiego i obywatelami w odniesieniu do praw człowieka. Podczas gdy państwa mają jasno określony prawny obowiązek ochrony obywateli przed skutkami naruszania praw człowieka i szkód w środowisku naturalnym, rosną także oczekiwania wobec przedsiębiorstw, aby szanowały prawa człowieka prowadząc działalność gospodarczą, często w wymiarze międzynarodowym. Działalność współczesnych korporacji międzynarodowych jest ważnym czynnikiem przyczyniającym się do wzrostu gospodarczego na świecie i ma zasadnicze znaczenie dla ludzkiego postępu, a to zwiększa efektywność praw człowieka nawet na skalę globalną [Makin, Schweppes, 2008, s. VII].

W niniejszym artykule pojęcie „korporacji transnarodowych” odnosi się do korporacji prowadzących swą działalność w więcej niż jednym państwie, które zostało oparte na definicji korporacji transnarodowej zawartej w normach dotyczących odpowiedzialności korporacji transnarodowych i innych przedsiębiorstw biznesowych w odniesieniu do

praw człowieka z 13 sierpnia 2003 r. (ang. Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with regard to Human Rights), uchwalonych przez Podkomisję ds. Promocji i Ochrony Praw Człowieka (organ pomocniczy byłej Komisji Praw Człowieka ONZ, (ang. UN Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights)¹.

2. Korporacje transnarodowe w świecie praw człowieka - instrumenty i prawodawstwo międzynarodowych organizacji rządowych

Rola korporacji transnarodowych w ochronie praw człowieka została zauważona na arenie międzynarodowej już w latach 70-tych, szczególnie w kontekście współpracy państw w ramach organizacji międzynarodowych rządowych. Efektem tego było wydanie przez część organizacji międzynarodowych szeregu dokumentów zawierających wskazówki, które z założenia zmierzały nie tylko do zdefiniowania podstawowych praw człowieka oraz też i obowiązków korporacji względem ich poszanowania [Mężykowska, 2010, s. 240].

Obecny stan prawa międzynarodowego w odniesieniu do pozycji korporacji transnarodowych jest uderzająco niesymetryczny. Prawo międzynarodowe publiczne nadal zbyt skupia się na ochronie praw korporacji (zwłaszcza za pośrednictwem międzynarodowych przepisów dotyczących handlu i ochrony bezpośrednich inwestycji zagranicznych) i pozostaje daleko w tyle w regulowaniu ich obowiązków w zakresie przestrzegania praw człowieka. Na przykład statuty międzynarodowych trybunałów karnych milczą w kwestii odpowiedzialności karnej osób prawnych za ich udział w zbrodniach międzynarodowych, takich jak zbrodnie wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości. Również międzynarodowe instrumenty służące ochronie praw człowieka milczą o takich obowiązkach. Nawet w Europie, znana powszechnie Europejska Konwencja Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. (uchwalona w ramach Rady Europy) jest postrzegana bardziej jako instrument, który zapewnia prawa dla korporacji, a nie jako dokument prawno-

---

¹ Termin „korporacje transnarodowe” odnosi się do podmiotu gospodarczego, działającego w więcej niż jednym kraju lub grono podmiotów gospodarczych działających w dwóch lub więcej państwach bez względu na ich prawną formę, czy to w ich kraju pochodzenia lub w kraju działalności i bez względu czy są podejmowane indywidualnie lub zbiorowo [Norms on the Responsibilities..., dostęp dnia 07.01.2013].

międzynarodowy, który określa dla nich obowiązki [Wouters, Chanet, 2008, s. 2].

Jedne z pierwszych inicjatyw podjęła już w latach 70-tych ONZ, była to próba ustanowienia międzynarodowego standardu działalności korporacji transnarodowych, niestety bez większego rezultatu ze względu na różnice stanowisk pomiędzy krajami rozwijającymi się a rozwiniętymi [Ruggie, 2007]. Należy jednak pamiętać, że początkowo głównym celem opracowania kodeksów postępowania korporacji transnarodowych, miało być zapobieganie ingerencjom w politykę wewnętrzną państwa inwestowania oraz ograniczenie negatywnego wpływu działalności korporacji na narodowe cele ekonomiczne [Frey, 1997, s. 158]. Z czasem zapobieganie negatywnym wpływom korporacji przestało być głównym celem opracowywania kodeksów, a stało się nim wzmocnienie współpracy i zapewnienie równowagi we wzajemnych relacjach pomiędzy głównie państwami rozwijającymi się, w których działalność prowadzą korporacje, a samymi korporacjami [Mężykowska, 2010, s. 240].

2.1. Wytyczne Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD)

W 1976 r. w ramach Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) opracowano Wytyczne dla Przedsiębiorstw Wielonarodowych, których celem było zapewnienie, aby korporacje międzynarodowe postępowały w zgodzie z polityką państw, w których działają. Obecnie wytyczne stanowią część Deklaracji OECD w sprawie inwestycji międzynarodowych i przedsiębiorstw wielonarodowych [Przegląd: Wytyczne OECD dla przedsiębiorstw..., dostęp dnia 7.01.2013], które zostały dodatkowo uzupełnione w 2000 r. i są obecnie najszerzej stosowanym zestawem standardów odnoszących się do odpowiedzialności korporacyjnej oraz praw człowieka [Mężykowska, 2010, s. 240-241].

Wytyczne nie zastępują lokalnie obowiązującego systemu prawno-regulacyjnego, ani nie powinny być postrzegane jako nadrzędne wobec niego. Stanowią nie mający charakteru prawnie wiążącego, uzupełniającego zbiór zasad i norm postępowania, w szczególności w zakresie międzynarodowych działań przedsiębiorstw. W wytycznych podkreśla się, że nie powinno być żadnej sprzeczności pomiędzy działalnością przedsiębiorstw wielonarodowych a trwałym, zrównoważonym rozwojem, przy czym wytyczne mają sprzyjać komplementarności tego procesu.

Rozwój zrównoważony/ekorozwój (sustainable development) definiuje się jako proces obejmujący przemiany społeczne i gospodarcze, w którym – w celu równoważenia szans w dostępie do środowiska poszczególnych społeczeństw i ich obywateli, zarówno współczesnego jak i przyszłych pokoleń – następuje integrowanie działań politycznych, gospodarczych i społecznych z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych [Rok, 2004, s. 70].

Istnienie powiązań między sferą rozwoju gospodarczego, społecznego w istocie stanowi kluczowy środek realizacji celu, jakim jest trwały, zrównoważony rozwój. W tej kwestii obowiązek promowania i stania na straży praw człowieka spoczywa głównie na rządach, choć w obszarach, gdzie nakładają się na siebie zasady postępowania przedsiębiorstw i prawa człowieka, przedsiębiorstwa odgrywają jednak istotną rolę. Dlatego też od korporacji transnarodowych oczekuje się przestrzegania praw człowieka nie tylko w stosunkach z pracownikami, ale także wobec innych osób, na które oddziałują za pośrednictwem prowadzonej przez nie działalności, w sposób spójny z międzynarodowymi zobowiązaniami krajów goszczących inwestycje. Szczególnie ważne w tym względzie są powinności państw wynikające z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka ONZ z 1948 r. oraz z innych aktów międzynarodowych dotyczących praw człowieka [Ministerstwo Gospodarki, Departament Strategii Gospodarczej, 2000, s. 44-45].

2.2. Zasady Międzynarodowej Organizacji Pracy

W latach 70-tych inicjatywy w zakresie roli korporacji transnarodowych w ochronie praw człowieka, podjęła również Międzynarodowa Organizacja Pracy (MOP), która w 1977 r. uchwaliła Deklarację Zasad Dotyczących Przedsiębiorstw Wielonarodowych [Tripartite Declaration of principles concerning..., 2006, dostęp dnia 09.01.2013] (zrewidowaną w listopadzie 2000 r. i w 2006 r.), która w swej treści apelowała do korporacji transnarodowych aby przestrzegały konwencji i rekomendacji MOP-u, również w kontekście praw człowieka.² Deklaracja stanowi:

---

² W załączniku do Deklaracji zamieszczono wykaz międzynarodowych konwencji i zaleceń dotyczących pracy, o których mowa w Deklaracji, np.: Konwencja Nr 29 dotycząca pracy przymusowej lub obowiązkowej z 1930 r.; Konwencja Nr 87 dotycząca wolności związkowej i ochrony praw związkowych z 1948 r.; Konwencja Nr 98 dotycząca stosowania zasad prawa organizowania się i rokowań zbiorowych z 1949 r.; Konwencja Nr 100 dotycząca jednakowego wynagrodzenia dla pracujących mężczyzn i kobiet, za pracę jednakowej wartości z 1951 r.; Konwencja Nr 105 dotycząca zniesienia pracy przymuso-

„(...) W ramach określonej przez rządy polityki rozwojowej, mogą one (korporacje transnarodowe – komentarz autora) również wnieść wkład do wzrostu dobrobytu gospodarczego i społecznego; poprawy poziomu życia i zaspokajania podstawowych potrzeb; do tworzenia pośrednio czy też bezpośrednio, możliwości zatrudnienia oraz do korzystania z podstawowych praw człowieka, w tym prawa do zrzeszania się, na całym świecie” [Tripartite Declaration of principles..., 2006, pkt. 1, s. 1, dostęp dnia 09.01.2013].

2.3. Rola korporacji transnarodowych a ochrona praw człowieka w pracach Organizacji Narodów Zjednoczonych

Lata 80-te XX wieku nie przyniosły nowych propozycji ani rozwiązań w przedmiocie roli korporacji transnarodowych w ochronie praw człowieka. Temat ten został podjęty przez ONZ dopiero w latach 90-tych XX w. w obliczu nowych przemian ustrojowo-polityczno-społeczno-gospodarczych na świecie, a zwłaszcza w Europie. W styczniu 1999 r. Sekretarz Generalny ONZ zaproponował zawarcie Globalnego Porozumienia (Global Compact) pomiędzy Narodami Zjednoczonymi a środowiskiem światowego biznesu [Symonides, 2004, s. 148]. Celem porozumienia było „zaangażowanie korporacji handlowych i przemysłowych w promowanie właściwych standardów zatrudnienia, dbałość o przestrzeganie praw człowieka oraz działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego [Symonides, 2004, s. 148].

2.3.1. Normy odpowiedzialności korporacji transnarodowych w odniesieniu do praw człowieka

13 sierpnia 2003 r. na arenie międzynarodowej pojawiły się normy dotyczące odpowiedzialności korporacji transnarodowych i innych przedsiębiorstw biznesowych w odniesieniu do praw człowieka uchwalone przez Podkomisję ds. Promocji i Ochrony Praw Człowieka ONZ [Norms on the Responsibilities..., dostęp dnia 05.01.2013].

Obowiązki wynikające z Rezolucji dotyczą szeroko rozumianych praw człowieka, standardów publicznego zdrowia i bezpieczeństwa, nieangażowania się lub czerpania korzyści ze zbrodni wojennych,

---

wej, z 1957 r. Nr 110 dotycząca warunków pracy pracowników plantacji z 1958 r.; Konwencja Nr 111 dotycząca dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu z 1958r.; Konwencja Nr 122 dotycząca polityki zatrudnienia z 1964 r.; Konwencja Nr 130 dotycząca pomocy leczniczej i zasiłków chorobowych z 1969 r.; Konwencja Nr 182 dotycząca zakazu i natychmiastowej eliminacji najgorszych form pracy dzieci z 1999 r. [Tripartite Declaration of principles..., 2006, dostęp dnia 09.01.2013].

zbrodni przeciwko ludzkości, ludobójstwa, tortur, pracy przymusowej, obowiązku postępowania wobec środowiska zgodnego z międzynarodowymi porozumieniami. Działania przedsiębiorców mają się przyczyniać do zrównoważonego rozwoju. Poza wskazanym katalogiem obowiązków przedsiębiorcy, istotne są sposoby implementacji tych norm. Zaleca się przedsiębiorcom ustalenie wewnętrznych zasad funkcjonowania zgodnych z normami, także w odniesieniu do kontrahentów. Przewiduje się sporządzanie przez ONZ i inne organizacje międzynarodowe raportów, dotyczących implementacji norm. Wskazuje się również na odpowiedzialność przedsiębiorcy, zwłaszcza odszkodowawczą, z tytułu naruszenia ustalonych standardów. Równocześnie jako instytucje właściwe do orzekania na podstawie norm, uznaje się sądy krajowe i międzynarodowe, nakładające na państwa członkowskie obowiązek zbudowania systemu instytucjonalnego, który umożliwi odpowiednie ich egzekwowanie. Normy tworzą więc całościowy system umożliwiający implementację społecznej odpowiedzialności biznesu w kontekście praw człowieka [Bernatt, 2009, s. 77].

Normy dotyczące odpowiedzialności korporacji transnarodowych i innych przedsiębiorstw biznesowych w odniesieniu do praw człowieka zostały uchwalone, podobnie jak wcześniejsze dokumenty, w formie aktu prawnie niewiążącego – rezolucji. Nie nadano im charakteru traktatu międzynarodowego, a co za tym idzie, nie posiadają one ani dla państw, ani dla korporacji transnarodowych charakteru norm prawnie wiążących, nie tworząc tym samym zobowiązania prawnego co do ich przestrzegania. W doktrynie można spotkać się z poglądami wskazującymi, iż normy nie są oparte na zasadzie dobrowolności stosowania w zakresie zobowiązań korporacji w obszarze praw człowieka [Weissbrodt, Kruger, 2003, s. 903], czy wręcz aktem prawnie wiążącym [Campagna, 2004, s. 1205]. Poglądy te są trudne do przyjęcia jednoznacznie, szczególnie w kontekście mocy wiążącej dokumentu. Ostatecznie normy dotyczące odpowiedzialności korporacji transnarodowych i innych przedsiębiorstw biznesowych w odniesieniu do praw człowieka uzyskały na arenie międzynarodowej status podstawowej platformy implementacji praw człowieka (uznawanych za normy o charakterze *ius cogens*), do sfery gospodarki światowej [Schmidt, 2005, s. 236].

Normy w wersji zaproponowanej przez Podkomisję ds. Promocji i Ochrony Praw Człowieka ONZ ostatecznie nie wzbudziły jednak

uznania wśród przedstawicieli państw, przedsiębiorców oraz nie uzyskały akceptacji w ramach Komisji Praw Człowieka ONZ. Krytyce podlegały w szczególności rozwiązania, które skutkowały nałożeniem na przedsiębiorców bezpośrednich, wiążących zobowiązań na gruncie prawa międzynarodowego oraz odniesieniem do przedsiębiorców zasad, które nie są powszechnie akceptowane w sferze działalności gospodarczej [Bernatt, 2009, s. 78].

2.3.2. Specjalny Przedstawiciel ONZ ds. praw człowieka, korporacji transnarodowych i innych podmiotów gospodarczych

Komisja Praw Człowieka ONZ pomimo odrzucenia norm dotyczących odpowiedzialności korporacji transnarodowych i innych przedsiębiorstw biznesowych w odniesieniu do praw człowieka, zdecydowała się na kontynuowanie prac w obszarze powiązania praw człowieka i działalności gospodarczej. Przejawiło się to w powołaniu w 2005 r. Johna Ruggiego na stanowisko Specjalnego Przedstawiciela ONZ ds. praw człowieka, korporacji transnarodowych i innych podmiotów gospodarczych (ang. UN Special Representative of the Secretary General on human rights and transnational corporations and other business enterprises, dalej: Specjalny Przedstawiciel ONZ) [Rezolucja Komisji Praw Człowieka..., dostęp dnia 04.01.2013]. Został on upoważniony do zidentyfikowania i wyjaśnienia standardów odpowiedzialności przedsiębiorców w obszarze praw człowieka [Bernatt, 2009, s. 79].

Efektom prac Specjalnego Przedstawiciela ONZ było przygotowanie Raportu nt. ochrony, przestrzegania i egzekwowania praw człowieka w działalności gospodarczej (Report: Protect, Respect and Remedy: a Framework for Business and Human Rights), złożonego do Rady Praw Człowieka ONZ 3 czerwca 2008 r. [Ruggie, (2008), dostęp dnia 10.01.2013]. Raport potwierdza konieczność istnienia platformy do wymiany zasad i doświadczeń w obszarze działalności gospodarczej i praw człowieka. W raporcie podkreśla się, że działalność współczesnych korporacji transnarodowych wiąże się z licznymi niebezpieczeństwami w sytuacjach, w których kontrola ze strony organizacji międzynarodowych jest znacząco ograniczona. Raport wprowadza rozróżnienie między działalnością gospodarczą jako taką, a możliwością zarządzania z punktu widzenia praw człowieka [Bernatt, 2009, s. 79].

Raport jest skonstruowany w oparciu o trzy podstawowe założenia, które przesądzają zarazem o jego strukturze. Pierwszym elementem jest obowiązek państwa w zakresie zapewniania ochrony przed narusza-

niem praw człowieka przez inne podmioty, w tym przedsiębiorców. Drugim elementem odpowiedzialności przedsiębiorców – jak się zakłada – jest respektowanie praw człowieka. Trzecim elementem jest wskazanie na konieczność zapewnienia bardziej skutecznego dostępu do środków kontroli [Bernatt, 2009, s. 80].

2.3.3. United Nations Global Compact

Istotnym kierunkiem w rozwijaniu działań na rzecz zwiększenia zakresu ochrony praw człowieka przez korporacje transnarodowe była inicjatywa byłego Sekretarza Generalnego ONZ Kofiego A. Annana, współcześnie kontynuowana z różnym rezultatem, ale obecna w stosunkach międzynarodowych. Kofi Annan wystąpił po raz pierwszy na szczycie w Davos (Światowe Forum Ekonomiczne) w 1999 r. z ideą tzw. Globalnego Porozumienia (Global Compact, dalej jako: GC). Zaapelował on wówczas do przedstawicieli świata biznesu na całym świecie, by poparli, przyjęli, i stosowali we wszystkich sferach ich działalności, dziewięć fundamentalnych reguł z zakresu praw człowieka, standardów pracy i środowiska naturalnego.³

Oficjalna inauguracja fazy operacyjnej Global Compact odbyła się 26 lipca 2000 r. w siedzibie ONZ. Podczas Szczytu Liderów Global Compact w czerwcu 2004 r., ogłoszono nową, dziesiątą zasadę Global Compact. W ten sposób aktualny katalog zasad Global Compact zawiera:

1) co do praw człowieka:

Zasada 1. Popieranie i przestrzeganie praw człowieka przyjętych przez społeczność międzynarodową;

Zasada 2. Eliminacja wszelkich przypadków łamania praw człowieka przez firmę.

---

³ Sieć GC zbudowana jest z: rdzenia, którym jest Biuro GC i sześciu agend ONZ: Międzynarodowej Organizacji Pracy, Biura Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka, Programu Narodów Zjednoczonych Ochrony Środowiska, Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, Organizacji Rozwoju Przemysłu ONZ i Biura ONZ ds. Kontroli Narkotyków i Zapobiegania Przestępczości" [<http://www.globalcompact.org.pl>, dostęp dnia 09.01.2013]

⁴ Zasady zostały oparte na następujących dokumentach prawnomiędzynarodowych: Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948r., Deklaracji Międzynarodowej Organizacji Pracy o Fundamentalnych Zasadach i Prawach w Pracy z 1998r., Deklaracji z Rio o Środowisku Naturalnym i Rozwoju Agenda 21 z 1992r., Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji z 2003r. [<http://www.globalcompact.org.pl>, dostęp dnia 09.01.2013.]

- 2) w zakresie standardów pracy:
  - Zasada 3. Poszanowanie wolności zrzeszania się;
  - Zasada 4. Eliminacja wszelkich form pracy przymusowej;
  - Zasada 5. Zniesienie pracy dzieci;
  - Zasada 6. Efektywne przeciwdziałanie dyskryminacji w sferze zatrudnienia.
- 3) w przedmiocie środowiska naturalnego:
  - Zasada 7. Prewencyjne podejście do środowiska naturalnego;
  - Zasada 8. Podejmowanie inicjatyw mających na celu promowanie postaw odpowiedzialności ekologicznej;
  - Zasada 9. Stosowanie i rozpowszechnianie przyjaznych środowisku technologii.
- 4) co do przeciwdziałania korupcji:
  - Zasada 10. Przeciwdziałanie korupcji we wszystkich formach, w tym wymuszeniom i łapówkarstwu.

Celem inicjatywy Global Compact⁵ jest podkreślenie społecznej odpowiedzialności korporacji (corporate social responsibility) w takich dziedzinach, jak: poszanowanie praw człowieka, w tym wolności związkowych i praw do rokowań zbiorowych, eliminowanie pracy przymusowej i najcięższych form pracy dzieci, a także respektowanie podstawowych standardów w zakresie ochrony środowiska naturalnego [Anioł, 2002, s. 28-29], [Annan, 2000], [Pike, 2001].

Odpowiedzialne postępowanie wielkich koncernów ponadnarodowych ma być czymś więcej niż zwykłą filantropią, ma wpisywać się w koncepcję „globalnego korporacyjnego obywatelstwa” [United Nations Global Compact, 2007]. Postuluje się zatem wzmocnienie skuteczności i wiarygodności takich działań poprzez wprowadzenie systemu niezależnego monitoringu oraz egzekwowania (także za pomocą sankcji), powszechnie zaakceptowanych, podstawowych standardów w dziedzinie praw człowieka, zatrudnienia i ochrony środowiska [Joseph, Cherlow, 2012]. W sumie, zapoczątkowana przez Annana idea wydaje się interesującym i obiecującym eksperymentem w poszukiwaniach nowych form szerokiego współdziałania na płaszczyźnie globalnej, podpo-

---

⁵ Obecnie ponad 9000 firm ze wszystkich regionów świata, międzynarodowe środowiska pracy i organizacje pozarządowe są zaangażowane w GC, Biuro Inicjatywy Global Compact ONZ, 2007; UN Global Compact [<http://www.globalcompact.org.pl>, dostęp dnia 09.01.2013].

rządkowanego powszechnie uznawanym wartościami praw człowieka [Anioł, 2002, s. 28-29].

2.3.4. Działalność Rady Praw Człowieka ONZ

Efekty idei powiązania działalności korporacji transnarodowych z ochroną praw człowieka, dostrzega się w aktualnej działalności ONZ, zwłaszcza Rady Praw Człowieka. I tak, Komisja Praw Człowieka 20 kwietnia 2005 r. przyjęła Rezolucję nr 2005/69 w sprawie praw człowieka oraz korporacji ponadnarodowych i innych przedsięwzięć gospodarczych [Resolution 2005/69 Human rights and..., 2005, s. 268-270], zwracając uwagę na konieczność ochrony praw jednostki w ramach działalności gospodarczej. Po rozwiązaniu Komisji Praw Człowieka w 2006 r., w jej miejsce powołano Radę Praw Człowieka, która kontynuuje działalność w tym zakresie. 18 czerwca 2008 r. Rada Praw Człowieka przyjęła Rezolucję 8/7 na mocy której powołała Specjalnego Przedstawiciela Sekretarza Generalnego ONZ do spraw praw człowieka, korporacji transnarodowych i działalności gospodarczej [Resolution 8/7 Mandate of the...].

Jednym z ostatnich dokumentów przyjętych w ramach ONZ przez Radę Praw Człowieka (w drodze konsensusu), była uchwalona 16 czerwca 2011r. przełomowa Rezolucja w sprawie praw człowieka oraz korporacji ponadnarodowych i innych przedsięwzięć gospodarczych [Resolution 17/4 Human rights and transnational...]. W Preambule Rezolucji podkreśla się, że „podstawowy obowiązek w celu promowania i ochrony praw człowieka i podstawowych wolności spoczywa na państwie”. Ponadto dokument ten wskazuje, iż „ponadnarodowe korporacje i inne przedsiębiorstwa mają obowiązek przestrzegania praw człowieka, a właściwe regulacje, także poprzez ustawodawstwo krajowe, ponadnarodowych korporacji i innych przedsięwzięć gospodarczych, (...) mogą przyczynić się do promowania, ochrony i egzekwowania oraz poszanowania praw człowieka (...)”. Na mocy Rezolucji zostało zapowiedziane powołanie grupy roboczej w sprawie praw człowieka oraz korporacji ponadnarodowych i innych przedsięwzięć gospodarczych, składającej się z pięciu niezależnych ekspertów, wybieranych przez Radę Praw Człowieka ONZ, według zrównoważonej reprezentacji geograficznej, na okres trzech lat [Resolution 17/4 Human rights and transnational..., pkt. 6].

Rezolucja wprowadziła również tzw. Wytyczne ds. Biznesu i Praw Człowieka, które wywarły duży wpływ na szereg standardów

międzynarodowych (np. Wytyczne OECD dla Przedsiębiorstw Międzynarodowych, Global Compact, itd.), a także na politykę organizacji międzynarodowych w tym zakresie.

Wytyczne ONZ oparte są na trzech podstawowych zasadach, zgodnie z którymi wskazuje się, iż: po pierwsze, państwa mają obowiązek przestrzegać zobowiązań w zakresie ochrony praw człowieka i podstawowych wolności; po drugie, istnieje ważna rola przedsiębiorstw jako wyspecjalizowanych organów społeczeństwa, pełniących funkcje specjalistyczne, potrzebne do przestrzegania obowiązujących przepisów i przestrzegania praw człowieka; po trzecie, powinny być zapewnione skuteczne sądowe i pozasądowe, państwowe i pozapaństwowe (komentarz autora), mechanizmy rozpatrywania skarg. Zasady te mają zastosowanie do wszystkich państw i wszystkich przedsiębiorstw, zarówno międzynarodowych jak i innych, bez względu na ich rozmiar, sektor działalności, lokalizację, formę własności i strukturę. Ponadto wymienione zasady, na których opierają się wytyczne należy rozumieć jako spójną całość i powinny być odczytywane bądź indywidualnie, ale zarazem również wspólnie, w celu poprawy standardów i praktyk w zakresie biznesu i praw człowieka, przyczyniając się do społecznie zrównoważonej globalizacji. W zakresie formy prawnej, zasady te nie mogą być rozumiane jako tworzenie nowych zobowiązań prawa międzynarodowego, lub jako ograniczenie lub osłabienie jakichkolwiek zobowiązań prawno-międzynarodowych, które państwa posiadają w odniesieniu do praw człowieka [Guiding Principles on Business and..., 2011, s. 1].

2.4. Unia Europejska jako regionalne ujęcie powiązań korporacji transnarodowych z prawami człowieka

W aspekcie powiązania aktywności gospodarczej korporacji transnarodowych z ochroną praw człowieka, ważną rolę odgrywa również Unia Europejska, która opracowała w ostatniej dekadzie reguły tzw. odpowiedzialności społecznej korporacji transnarodowych (corporate social responsibility, dalej jako: CSR). Między innymi pod wpływem Wytycznych ds. Biznesu i Praw Człowieka ONZ z 2011 r., Unia Europejska ogłosiła nowy komunikat nt. Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw.

25 października 2011 r. Komisja Europejska przedstawiła Komunikat „Odnowiona strategia UE na lata 2011-2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw” (dalej jako: Komunikat) [Komuni-

kat Komisji do Parlamentu Europejskiego..., 2011], w którym przyjęła nową definicję CSR, wezwała przedsiębiorstwa do przestrzegania praw człowieka, a państwa do wypracowania Krajowych Planów Wdrażania Wytycznych ONZ ds. Biznesu i Praw Człowieka [Ćwik, Grzybek, 2012, s. 1]. W 2012 r. Polska przyjmując Konkluzje Rady UE dot. Europejskiej Strategii Ramowej i Planu Działania w zakresie Praw Człowieka i Demokracji, zobowiązała się do wypracowania Krajowego Planu Wdrażania Wytycznych ONZ ds. Biznesu i Praw Człowieka do końca 2013 r.

„Odnowiona strategia UE na lata 2011-2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw” zawiera istotne dla europejskiego sektora prywatnego informacje na temat bieżących kierunków polityki UE w zakresie CSR. Komunikat wbrew oczekiwaniom nie definiuje nowych mechanizmów regulacyjnych, a jedynie sygnalizuje kierunek dalszych prac Komisji Europejskiej nad promowaniem CSR w Europie, konkretyzuje jej oczekiwania wobec przedsiębiorstw działających na terenie UE oraz definiuje w jaki sposób Komisja rozumie społeczną odpowiedzialność. Komunikat zawiera rewolucyjną zmianę w zakresie definicyjnym CSR w stosunku do 2006 r. (wówczas CSR była przedstawiona jako zobowiązanie dobrowolne, wykraczające poza wymogi prawne). Nowa definicja CSR została określona przez Komisję Europejską jako „odpowiedzialność przedsiębiorstw za ich wpływ na społeczeństwo” i przez to nadaje nowy kierunek rozwojowi społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w Europie i wzmacnia znaczenie CSR w polityce Unii Europejskiej [Ćwik, Grzybek, 2012, s. 1-2].

Komunikat wskazuje, iż zasadniczym wyzwaniem jest poprawa spójności polityk UE, mających znaczenie dla biznesu i praw człowieka. Lepsze wdrażanie wytycznych ONZ przyczyni się do realizacji celów UE w odniesieniu do konkretnych kwestii praw człowieka i podstawowych norm pracy, w tym pracy dzieci, przymusowej pracy więźniów, handlu ludźmi, równości kobiet i mężczyzn, niedyskryminacji, wolności zrzeszania się i prawa do rokowań zbiorowych. Proces z udziałem przedsiębiorstw, przedstawicielstw UE w krajach partnerskich i lokalnych podmiotów społeczeństwa obywatelskiego, zwłaszcza organizacji i obrońców praw człowieka, zapewni większe zrozumienie wyzwań, przed którymi stoją przedsiębiorstwa działające w krajach, w których państwo nie wywiązuje się ze swoich obowiązków w zakresie ochrony praw człowieka [Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego..., 2011, s. 16].

W Komunikacie podkreśla się, że dla przedsiębiorstw poszukujących formalnego podejścia do CSR, w szczególności dla dużych przedsiębiorstw, miarodajnymi wskazówkami są uznane na szczeblu międzynarodowym zasady i wytyczne, w szczególności niedawno zaktualizowane Wytyczne OECD dla przedsiębiorstw wielonarodowych, Dziesięć zasad inicjatywy ONZ „Global Compact”, Wytyczne zawarte w normie ISO 26000 dotyczącej odpowiedzialności społecznej, Trójstronna deklaracja zasad dotyczących przedsiębiorstw wielonarodowych i polityki społecznej Międzynarodowej Organizacji Pracy oraz Wytyczne ONZ dotyczące biznesu i praw człowieka. Ten podstawowy zestaw uznanych na szczeblu międzynarodowym zasad i wskazówek, stanowi zmieniające się i ostatnio wzmocnione ogólne ramy dla społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Europejska polityka na rzecz propagowania CSR powinna być całkowicie zgodna z ramowymi założeniami [Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego..., 2011, s. 8].

Nowa strategia stanowi kontynuację działań Komisji Europejskiej podjętych w 2001 r. (publikacja zielonej księgi, COM (2001) 366) i 2006 r. (komunikat o nowym kierunku polityki CSR, COM (2006) 136). Nowa strategia CSR jest uzupełnieniem strategii Europa 2020 w odniesieniu do społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Wskazane w niej kierunki działań mają pomóc w realizacji strategii oraz przywrócić zaufanie do biznesu, nadszarpnięte w czasach kryzysu gospodarczego. Komisja Europejska w Komunikacie apeluje do przedsiębiorców, aby przyjęli bardziej odpowiedzialną postawę, dążąc do przejrzystości w całym łańcuchu dostaw, przestrzegania praw człowieka i odpowiadania za swój wpływ na otoczenie [Ćwik, Grzybek, 2012, s. 1]. Pierwszy przegląd stosowania i rozwoju CSR Komisja Europejska przewidziała w terminie do połowy 2014 r.

Zakończenie

Wszystkie wymienione oraz wiele innych inicjatyw podejmowanych na arenie międzynarodowej nie wprowadziły jednolitego standardu ochrony praw człowieka, którego korporacje prawnie byłyby zobowiązane przestrzegać. Ich podstawową cechą jest bowiem to, że uchwalone dokumenty międzynarodowe nie mają charakteru prawnie wiążącego. W braku twardego prawa międzynarodowego (czyli traktatów) nastąpiła wyraźna tendencja do uchwalania tzw. miękkich norm prawnie niewiązących. Miękkie normy, takie jak: w ramach Organizacji Na-

rodów Zjednoczonych Global Compact, Wytyczne w sprawie międzynarodowych korporacji uchwalone przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju czy Trójstronna Deklaracja Zasad dotyczących korporacji wielonarodowych Międzynarodowej Organizacji Pracy, czy też tzw. firmowe kodeksy postępowania, które jak się wydaje, są celowo prawnie niewiążące [Wouters, Chanet, 2008, s. 2].

Opracowywanie kolejnych dokumentów dotyczących obowiązków korporacji transnarodowych w zakresie poszanowania praw człowieka rodzi pytanie o zasadność takich działań. Uwzględniając fakt, że podmiotowość prawnomiędzynarodowa korporacji transnarodowych pozostaje nadal kwestią sporną, powszechnie uznaje się, że najodpowiedniejszym forum do dochodzenia ich odpowiedzialności jest płaszczyzna prawa krajowego – cywilnego i karnego. Należy jednak odnotować kilka czynników, które powodują, że kwestia poszanowania przez korporacje transnarodowe praw człowieka nie wyczerpuje się w ich odpowiedzialności w świetle prawa krajowego, ale może i powinna być dyskutowana na płaszczyźnie międzynarodowej [Mężykowska, 2010, s. 243-244]. Po pierwsze, korporacje transnarodowe korzystają z regulacji międzynarodowych, zapewniających im ochronę czy to w działalności w zakresie aktywności gospodarczej o charakterze transgranicznym, czy w ramach wolności handlu. Po drugie, praktyczne dochodzenie naruszeń praw człowieka przed sądami krajowymi jest często utrudnione dla jednostki przez problem ustalenia właściwości sądów, ze względu na liczne rozbieżności w regulacjach krajowych a propos właściwości sądu: czy ma być brana pod uwagę właściwość ze względu na siedzibę korporacji czy to ze względu na miejsce inwestycji (inne państwo).

Zgodnie ze stanowiskiem J. Ruggie w raporcie z 2008 r. należy uznać, iż nie ma powszechnie uznanych praw człowieka, których swoją działalnością nie mogłyby naruszyć korporacje transnarodowe [Ruggie, 2008, s. 15]. Pomimo braku traktatowych instrumentów regulujących obowiązki korporacji transnarodowych w przestrzeganiu praw człowieka, można współcześnie zaobserwować, iż przedsiębiorstwa międzynarodowe, poprzez rozwijanie swojej działalności w wielu krajach wpływają na kształtowanie relacji w sferze społecznej [Ruggie, 2008]. Kształtują one warunki życia ludzi i w znaczący sposób oddziałują na jego jakość. Są one nie tylko istotnym źródłem zatrudnienia, ale dyktują również reguły rządzące współczesnym rynkiem pracy, odnoszące się do poziomu i struktury zatrudnienia, wysokości płac oraz zakresu

uprawnień i świadczeń społecznych, z jakich korzystają pracownicy [Anioł, 2002, s. 106].

Rozwój i ekspansja korporacji międzynarodowych przyczynia się do istotnych przekształceń w zakresie światowego rynku pracy. Wpływ korporacji na zatrudnienie, ma zarówno charakter bezpośredni (kiedy korporacje są bezpośrednim pracodawcą) jak i pośredni (kiedy ich działalność wpływa na generowanie miejsc pracy) [Mazurczak, 2008, s. 53], a nie ma międzynarodowych regulacji, odnoszących się do sposobu ekonomicznych czy społecznych działań korporacji) [Mazurczak, 2008, s. 53]. Część z nich próbuje na własną rękę wprowadzać wewnętrzne kodeksy postępowania tzw. kodeksy etyczne, czyli dokumenty określające zespół wartości podstawowych i opartych na nich standardach postępowania firmy i jej pracowników (często bardzo szczegółowych) wobec różnych grup interesariuszy, a zawartość kodeksu etycznego danej firmy zależy od wielu czynników wewnętrznych i zewnętrznych [Rok, 2004, s. 69]. Kodeksy etyczne są niestety często niewystarczające i nie respektowane w największych korporacjach [Sporek, 2006, s. 135].

Korporacje transnarodowe są powszechnie uważane nie tylko za główną grupę podmiotów w gospodarce światowej, ale i za jedną z wiodących sił napędowych współczesnych procesów globalizacyjnych. Ich ogromny potencjał i możliwości wynikają z dysponowania takimi kluczowymi zasobami, jak: nowoczesne technologie, znaczący i mobilny kapitał oraz, co bywa często najważniejsze, powszechnie znane marki produktów i rozwinięte sieci dystrybucyjne, umożliwiające łatwy dostęp do rynków innych państw. Rośnie więc polityczna siła korporacji transnarodowych, albowiem zwiększa się ich wpływ na rządy państw i międzynarodowe organizacje międzyrządowe [Anioł, 2002, s. 11].

Korporacje transnarodowe mogą współcześnie wywierać i często wywierają silną i skuteczną presję na liberalizację, deregulację i ograniczenie socjalnych funkcji państwa [Piórko, 2008, s. 120]. Wykonywanie przez nie suwerennych praw jest w coraz większym stopniu warunkowane przez mechanizmy rynkowe. Wyraża się to w pozytywnych zjawiskach poprawiających położenie pracowników, w państwach gdzie normy prawne czy społeczne zapewniają mniejszy standard praw. Z drugiej jednak strony, jaskrawo obserwuje się również zjawisko przeciwne. Wyraża się to między innymi w stopniowym demontażu dotychczasowych instrumentów polityki socjalnej i wypierania, sprzecznego z racjonalnością dyktowaną przez siły wolnego rynku, koncepcji pań-

stwa dobrobytu z praktyki politycznej [Pietraś, 2002, s. 64]. Niestety, należy więc podkreślić tą drugą, negatywną stronę działania przedsiębiorstw międzynarodowych.

Korporacje transnarodowe z jednej strony często przynoszą znaczące korzyści dla państw, w których działają, poprzez generowanie przychodów podatkowych, tworzenie miejsc pracy, rozwój umiejętności i ogólnie podnoszenie standardów życia, a nawet często pozytywnie przyczyniają się do rozwoju kraju. Z drugiej strony jednak mogą one również powodować problemy z przestrzeganiem praw człowieka [Wouters, Chanet, 2008, s. 1].

Realizowana przez korporacje światowa pogoń za najwyższą wydajnością i najniższymi płacami przyczynia się do utraty pracy i społecznego bezpieczeństwa przez miliony ludzi [Martin, Schumann, 1999, s. 15]. Ekonomiczna logika działania tych podmiotów (uproszczyć, przemieścić, zredukować, zwolnić) rodzi przeczącą idei demokracji kategorię „zbędnych obywateli” (pracowników, których zatrudnianie nie jest opłacalne) [Martin, Schumann, 1999, s. 15]. Dlatego tak ważna i uzasadniona wydaje się międzynarodowa debata na temat powiązań korporacji transnarodowych z ochroną praw człowieka, która rozpoczęła się w latach 70-tych XX wieku, ale jest nadal aktualna i trwa do dziś. Globalizacja, jako zjawisko ogólnoswiatowe wymaga powszechnej akceptacji praw człowieka. Tylko takie stanowisko może zapewnić współczesnemu światu pozytywny rozwój gospodarczy, do którego przyczynią się korporacje transnarodowe, których szeroka działalność gospodarcza w znaczący sposób wpływa na możliwość przestrzegania praw człowieka w wielu państwach jednocześnie, gdzie podmioty te prowadzą swoją aktywność.

Literatura

1. Anioł W. (2002), *Deficyt demokratyczny w systemie globalnym*, „Studia Europejskie”, Nr 4.
2. Anioł W. (2002), *Paradoksy globalizacji*, Oficyna Wydaw. ASPRA-JR, Warszawa.
3. Annan K.A. (2002), *We the Peoples: The Role of the United Nations in the 21st Century*, UN, New York 2000; *The Global Compact*, „International Herald Tribune”.

4. Bantekas I. (2004), *Corporate social responsibility in international law*, „Boston University International Law Journal”, Vol. 22, No.309.
5. Bernatt M. (2009), *Spółeczna odpowiedzialność biznesu. Wymiar konstytucyjny i międzynarodowy*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
6. Campagna J. (2004), *United Nations Norms of the responsibilities of transnational corporations and other business enterprises with regard to human rights: The International Community asserts binding law on the Global Rule Makers*, „The John Marshall Law Review”, No. 37.
7. Ćwik N., Grzybek M. (2012), *Komunikat Komisji Europejskiej na temat CSR*, Analiza tematyczna Forum Odpowiedzialnego Biznesu dla Programu Partnerstwa, Nr 1, <http://odpowiedzialnybiznes.pl/pl/baza-wiedzy/publikacje/pliki-do-pobrania.html?id=6575>, dostęp dnia 10.01.2013.
8. Deva S. (2003), *Human Rights Violations By Multinational Corporations and International Law: Where from Here?*, „Connecticut Journal of International Law, Vol. 19.
9. Frey B. (1997), *The legal and Ethical Responsibilities of Transnational Corporations in the protection of International Human Rights*, „6 Minnesota Journal of Global Trade” 153 (1997).
10. *Global Compact. Przewodnik* (2007), Biuro Inicjatywy Global Compact ONZ, Warszawa.
11. *Guiding Principles on Business and Human Rights. Implementing the United Nations „Protect, Respect and Remedy” Framework*, United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (2011), United Nations, New York and Geneva.
12. Hillemanns C.F. (2003), *UN Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with regard to Human Rights*, German Law Journal, Vol.04 No.10. <http://www.globalcompact.org.pl/Global-Compact/Podstawowe-informacje>, dostęp dnia 09.01.2013.
13. Joseph Ch., Cherlow J. (2012), *Developing Corporate Human Rights Policies and the Role of Legal Counsel*, A Good Practice Note prepared for the United Nations Global Compact Human Rights Working Group (HRWG), <http://www.unglobalcompact.org/>, dostęp dnia 09.01.2013.
14. *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Odnowiona*

- strategia UE na lata 2011-2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, Komisja Europejska, Bruksela, (COM (2011) 681).
15. Liberska B. (red.) (2002), *Globalizacja a korporacje transnarodowe*, w: *Globalizacja – mechanizmy i wyzwania*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa.
  16. Makin N., Schweppes C. (2008), *“The benefits of our human rights programme have so far been about reputation and the assurance process. But they are going to become more and more about the business growth agenda and commercial opportunity as well, giving us access to new markets, new suppliers and, in particular, new consumers”*, w: *Human Rights Translated. A Business Reference Guide*, Nations Global Compact, United Nations Human Rights Office of the High Commissioner for Human Rights.
  17. Martin H.P, Schumann H. (1999), *Pułapka globalizacji. Atak na demokrację i dobrobyt*, Wyd. Dolnośląskie, Wrocław.
  18. Mazurczak M. (2008), *Wpływ korporacji na państwo jako uczestnika stosunków międzynarodowych*, w: *Funkcjonowanie i rozwój korporacji wielonarodowych w wybranych sektorach usługowych i produkcyjnych*, Kubicka J. (red.), Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa Górnicza.
  19. Mazurczak M. (2008), *Wpływ korporacji na rynek pracy – potencjał zatrudnienia czy wyzysk pracowników*, w: *Funkcjonowanie i rozwój korporacji wielonarodowych w wybranych sektorach usługowych i produkcyjnych*, (red.) Kubicka J., Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa Górnicza.
  20. Mężykowska A. (2010), *Prawa i odpowiedzialność korporacji transnarodowych w świetle międzynarodowego prawa praw człowieka*, w: *Korporacje transnarodowe*, J.Menkes, T.Gardocka (red.), Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej „Academica”, Warszawa.
  21. *Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with regard to Human Rights*, <http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridocda.nsf/TestFrame/64155e7e8141b38cc1256d63002c55e8?Opendocument>, dostęp dnia 07.01.2013.
  22. Pietraś M. (2002), *Globalizacja jako proces zmiany społeczności międzynarodowej*, w: *Oblicza procesów globalizacji*, Pietraś M. (red.), Wyd. Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, Lublin.
  23. Pike A. (2001), *Sensitive to Ethical Concerns*, „Financial Times”.

24. Piórko K. (2008), *„Władza” korporacji transnarodowych w stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe GRADO, Toruń.
25. *Przegląd: Wytyczne OECD dla przedsiębiorstw wielonarodowych*, <http://www.oecd.org/bookshop/online>, dostęp dnia 07.01.2013.
26. Ratner S. R. (2001-2002), *Corporations and Human Rights: A Theory of Legal Responsibility*, „Yale Law Journal”, Vol. 111, No. 443.
27. *Resolution 17/4 Human rights and transnational corporations and other business enter*, Human Rights Council, 17th session 15/06/2011, A/HRC/17/L.17/Rev.1.
28. *Resolution 2005/69 Human rights and transnational corporations and other business enterprises*, The Commission on Human Rights, 59th meeting 20 April 2005, w: Commission on Human Rights Report on the sixty-first Session (14 March-22 April 2005) Economic and Social Council Official Records, Supplement No. 3/2005E/2005/23 E/CN.4/2005/135, United Nations , New York and Geneva.
29. *Resolution 8/7 Mandate of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises*, Human Rights Council, 8th session 18/06/2008, A/HRC/RES/8/7.
30. *Rezolucja Komisji Praw Człowieka ONZ z 15 kwietnia 2005 r.* Nr 2005/69, UN Doc. E/CN.4/2005/L.87, http://ap.ohchr.org/documents/E/CHR/resolutions/E-CN_4-RES-2005-69.doc, dostęp dnia 04.01.2013.
31. Rok B. (2004), *Odpowiedzialny biznes w nieodpowiedzialnym świecie*, Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Warszawa 2004.
32. Ruggie J. (2007), *Business and Human Rights: The Evolving International Agenda*, Faculty Research Working Papers Series, John F. Kennedy School of Government - Harvard University.
33. Ruggie J. (2008), *Promotion and Protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development*. Protect, Respect and Remedy: a Framework for Business and Human Rights. Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, Human Rights Council, 7 April 2008, A/HRC/8/5, s.15 <http://www.reports-and-materials.org/Ruggie-report-7-Apr-2008.pdf>, dostęp dnia 10.01.2013.

34. Schmidt T.M. (2005), *Transnational corporate responsibility for international environmental and human rights violations: will the United Nations' "Norms" provide the required means?*, "California Western International Law Journal" 2005, t. 36, Nr 217.
35. Sporek T. (red.) (2006), *Internacjonalizacja, globalizacja i integracja we współczesnej gospodarce światowej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice.
36. Symonides J. (2004), *Wpływ globalizacji na miejsce i rolę państwa w stosunkach międzynarodowych*, w: *Globalizacja a stosunki międzynarodowe*, E.Haliżak, R.Kuźniar, J.Symonides (red.), Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Warszawa.
37. Tripartite Declaration of principles concerning multinational enterprises and social policy, International Labour Office, Geneva 2006, http://www.ilo.org/empent/Publications/WCMS_094386/lang--en/index.htm, dostęp dnia 09.01.2013.
38. *UN Global Compact Model. Framework for Implementation. Human Rights. Labour. Environment. Anti-corruption*, <http://www.unglobalcompact.org/>, dostęp dnia 09.01.2013.
39. United Nations Global Compact, United Nations Human Rights Office of the High Commissioner for Human Rights (2007), *Embedding Human Rights in Business Practice II. A joint publication of the United Nations Global Compact and the Office of the UN High Commissioner for Human Rights*, ed. United Nations Global Compact.
40. Weissbrodt D., Kruger M. (2003), *Current Developments, Norms on the responsibilities of transnational corporations and other business enterprises with regard to human rights*, „American Journal of International Law”, No. 97.
41. Wilson A. (2005), *Beyond Unocal: Conceptual Problems in Using International Norms to Hold Transnational Corporations Liable in the Alien Tort Claims Act*, Global Law Working Paper 01/05 Symposium – “Transnational Corporations and Human Rights”, New York University School of Law, New York.
42. Wouters J, Chanet L. (2008), *Corporate Human Rights Responsibility: A European Perspective*, „Northwestern Journal of International Human Rights”, Volume 6, Issue 2.
43. *Wytyczne OECD dla przedsiębiorstw wielonarodowych*. Przegląd 2000, Ministerstwo Gospodarki, Departament Strategii Gospodarczej, Warszawa.

Streszczenie

Artykuł prezentuje aktualną sytuację postrzegania roli korporacji transnarodowych we współczesnej ochronie praw człowieka. Problematyka jest o tyle ważna, że współczesny model postrzegania praw człowieka opiera się na tak zwanym uniwersalizmie. Uniwersalizm praw człowieka opiera się na trzech podstawowych filarach: po pierwsze, podmiotowości (przysługującej każdej osobie ludzkiej z racji bycia człowiekiem); po drugie, terytorialności (nie zależnej od kręgu cywilizacyjno-kulturowego); po trzeciej, czasowości (trwającej mimo ewolucji społeczeństw i narodów). I właśnie to uzasadnia szukanie wszystkich możliwych źródeł i dróg, aby dzisiejsza ochrona praw człowieka obejmowała jak najszerszą listę podmiotów zobowiązanych do jej stosowania i przestrzegania. Nie tylko klasycznie państwa, ale również i inne podmioty, które swoimi działaniami wpływają i mogą kształtować standard poszanowania praw człowieka.

Międzynarodowa debata na temat powiązań korporacji transnarodowych z ochroną praw człowieka rozpoczęła się w latach 70-tych XX wieku, jest nadal aktualna i trwa do dziś. Wpływa na to globalizacja, jako zjawisko ogólnoświatowe. Podkreśla się, iż szeroka działalność gospodarcza tych podmiotów w znaczący sposób wpływa na możliwość przestrzegania praw człowieka w wielu państwach jednocześnie, gdzie podmioty te prowadzą swoją aktywność. Zaprezentowane zostały najważniejsze aktywności państw na arenie międzynarodowej, mające na celu unormowanie w sposób prawny odpowiednich postaw korporacji transnarodowych w obszarze przestrzegania praw człowieka. Analizie poddano inicjatywy najważniejszych organizacji międzynarodowych takich jak: Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, Międzynarodowej Organizacji Pracy i Organizacji Narodów Zjednoczonych. Zwrócono uwagę na niekompletność i małą skuteczność tych działań objawiającą się w braku powszechnie przyjętego i prawnie wiążącego instrumentu prawa międzynarodowego, który by takie kwestie regulował.

Słowa kluczowe

globalizacja, prawa jednostki, zrównoważony rozwój

The transnational corporations and the protection of human rights (Summary)

The article presents current situation of the perception of the role of transnational corporations in the protection of human rights. The issue is so important, that the contemporary model of the perception of human rights is based on the so called universality. The universalism of human rights is based on three fundamental pillars: 1) subjectivity (applicable to each person of the human by virtue of being human); 2) the territoriality (on the circle of civilization and cultural heritage); 3) time (on going despite the evolution of societies

and nations). This justifies the search for all possible sources and routes, to today's protection of human rights included the broadest list of entities responsible for its application and enforcement.

The international debate on the links between human rights protection launched the transnational corporations in the 70's of the 20th century. It is still valid and continues today. It affects globalization, as a worldwide phenomenon. Presented on the international scene have been the most important activity of States in order to standardise the legal relevant attitudes in the transnational corporations in the area of human rights. The most important initiatives were analysed, international organisations such as the Organisation for Economic Cooperation and Development, the International Labour Organization and the United Nations. Noted the incompleteness and a small performance of these activities. It is revealed in the absence of commonly agreed and legally binding instrument of international law, which would regulate such issues.

Keywords

globalization, rights of the individual, sustainable development